

JAN VON HELAND:

Missbruk av symbolen demokrati

Vissa begrepp får stå som symboler för mycket mer än vad de egentligen innebär. Ordet demokrati är ett exempel härpå.

Ekonomisk demokrati har av många avslöjats som en omskrivning av socialism. Demokrati används här som en rättfärdigande symbol. Hade socialism haft motsvarande symbolvärde hade det använts.

Det finns all anledning för dem som ogillar socialism att söka förhindra att symbolvärdet överföres till den nya tolkningen.

Fil kand Jan von Heland är doktorand i statskunskap och biträdande borgarrådssekreterare.

Vissa begrepp fungerar som symboler för något som går långt utanför det vi menar är begreppens egentliga innebörd. Mest påtagligt är detta för begrepp som fått fungera som sammanhållande symboler i ett samhälle. I takt med att tiderna förändras så har dessa sammanhållande symboler bytts ut. Gud och konungen har successivt ersatts av fädernesland, fosterland och folk. I modern tid har de geografiska och etniska symbolerna fått ge vika för mer abstrakta företeelser som frihet och demokrati.

Möjligheten att exploatera dessa symboler har sannolikt ökat i och med övergången till abstrakta begrepp som symboler. Folk och fosterland hade en iakttagbar kärna som gjorde det lätt att avslöja ett alltför vidlyftigt utnyttjande av orden. De parodier Strindberg skrivit om det oscariska samhället visar också på den slagkraft ett avslöjande kunde ha.

Varning för missbruk

I dag lärs svenska värnpliktiga att de försvarar vår demokrati. Sannolikt har få av dessa värnpliktiga en känsla av att demokrati enbart står för majoritetsstyre. Det finns skäl att tro att rösträtt uppfattas som centralt men därutöver finns en rad mer ogripbara positiva saker som "att ha det bra" etc.

Därutöver har ordet demokrati fått en moralisk kraft — demokrati är rätt, annat är fel. När ett så värdeladdat ord används i politisk debatt finns skäl att utfärda en varning för missbruk.

Ett vanligt förekommande missbruk av symbolen demokrati är när politiker försvarar sig mot kritik av ett beslut genom

att hänvisa till att det är "ett demokratiskt beslut". Därigenom använder man sig av symbolens moraliskt rättfärdigande kraft för att bemöta frågor om det moraliskt riktiga i beslutet. Tekniken att sätta ett moralbegrepp mot ett annat är naturligtvis effektiv och menar man med demokrati majoritetsstyre så kan man inte ha någon allvarlig invändning mot hur begreppet används.

Faran med denna användning av symbolen är att den implicit ger ett moraliskt rättfärdigande åt varje majoritetsbeslut.

Missbruket består i att symbolen demokrati har fått den moraliska kraft som utnyttjas från något mycket vidare än majoritetsstyre. Faran med att symbolen används på detta sätt är, att den implicit ger ett moraliskt rättfärdigande åt varje majoritetsbeslut. Därifrån är steget inte långt till uppfattningen att opposition är omoralisk; en naturlig tanke i öststater. I ett öppet samhälle är dock en sådan tankegång lätt att avslöja, särskilt om det inte finns några starka intressen som vill fullfölja den.

Ekonomisk demokrati/socialism

Ett mer intrikat exempel är lanseringen av uttrycket "ekonomisk demokrati".

"Ekonomisk demokrati" har av många avslöjats som en omskrivning för socialism. I demokrati ligger visserligen en förreställning om att all makt skall vara underordnad det kollektiva beslutsfattandet. Men detta är inte alls detsamma som att alla beslut skall fattas kollektivt. Det

är inte ens detsamma som att det skulle finnas ett samband mellan mängden kollektiva beslut och graden av demokrati. Demokrati kan välja att inte lägga sig i, och måste också göra det för att fortleva.

Det finns knappt något skäl att tro att de som lanserat termen ekonomisk demokrati tar något intryck av sådana resonemang om innebörden av begreppet demokrati. Ordet demokrati används här medvetet som en rättfärdigande symbol. Hade ordet socialism haft motsvarande symbolvärde hade naturligtvis det begreppet använts. Det hade också haft den fördelen att innebörden bättre överensstämte med den företeelse som avsågs.

Idéerna runt ekonomisk demokrati är dock så pass väl utformade att de också fungerar som bas för ett försök att ge begreppet demokrati en ny innebörd, eller i alla fall för att ge dess gamla innebörd en ny vinkling. Det finns ingenting skamligt eller oetiskt i detta. Begreppens innebörd är inte given av en högre makt. Däremot finns all anledning för dem som ogillar socialism att söka förhindra att symbolvärdet överförs till denna nya tolkning. När medborgare i allmänhet förknippar symbolen demokrati med kollektivt beslutsfattande är socialismens motståndare i ett betydande underläge.

Om detta resonemang håller, finns skäl att invända mot den uppfattning som i en mycket svepande term brukar anges som statsvetenskaplig, nämligen att demokrati är det samma som majoritetsstyre. Denna uppfattning är ett uttryck för en tendens inom samhällsvetenskap att rensa bort för att få grepp om det mest påtagliga. Ett fruktbart tillvägagångssätt för vetenskaplig behandling av komplexa begrepp, men sannerligen inget fungerande sätt att

Missbruk av symbolen demokrati

möta missbruk av symboler. Man kan inte utan vidare rensa bort det faktum, att demokrati fungerar som symbol för något övergripande gott i vårt samhälle. Ett försök att reducera denna symbol kan i värsta fall leda till att man påskyndar den utveckling man velat förhindra.

Behovet av symboler

Det är nödvändigt för varje samhälle att ha sammanhållande symboler. De mekanismer som skapar sådana symboler är starka. En reduktion av en symbol innebär att en annan symbol måste skapas. Det finns naturligtvis ett antal möjliga alternativa symboler. "Folkhem" har väl varit på tapeten en gång i tiden, liksom "välfärdsstat". Eventuellt kan vi förvänta oss "medborgarrättsstat" där "kollektiv frihet" råder. Symbolförslagen är visserligen en aning retoriska, det finns kanhända inget skäl att måla en viss potentat på väggen, men det bör likväl påpekas att det finns en väg där han kan dyka opp.

När man läser igenom den debatt som varit de senaste åren förefaller det inte som om symbolernas betydelse varit särskilt uppmärksammat. Det tycks som om Gösta Bohman har varit en av de få som tagit fasta på att en betydande politisk kraft är investerad i symboler och att det är nödvändigt att finna ett politiskt gångbart sätt att neutralisera missbruk av denna kraft.

En betydande politisk kraft är investerad i symboler.

För att bevara symbolen demokrati är det möjligt att den bästa metoden är att ständigt förankra ordet med den långa lista på individuella friheter och kollektiva skyldigheter som hittills varit symbolens grundval. I alla händelser är det först när man har ett sådant arbete igångsatt som man i lugn och ro kan sitta på kammaren och filosofera över begreppets egentliga innebörd.